

EUGENIU COȘERIU DESPRE ARTA LIMBAJULUI

DIANA VRABIE*

Lingvist cu vaste preocupări literare și cu o subtilă intuiție artistică, Eugeniu Coșeriu a manifestat de-a lungul timpului o pasiune deosebită pentru definirea limbajului poetic, fiind recunoscut în plan mondial ca mare teoretician și filosof al limbajului în adevăratul înțeles al cuvântului, adică omul care – după cum spunea Hegel despre Socrate – și-a trăit doctrina în cel mai propriu și direct mod. Într-o lucrare publicată cu mai mult de un sfert de secol în urmă, N.C.W. Spence (1960: v. 12, f. 1) prezenta opera lui Eugeniu Coșeriu ca pe un eveniment de excepție în domeniul științei limbajului.

Considerând domeniul *limbajului poetic* drept unul eminamente privilegiat, Eugeniu Coșeriu își propune, încă de la primele sale cercetări, să îi definească esența. Astfel, în studiul *La lingua di Ion Barbu* (1949), apărut în Italia, la Milano, formulează pentru prima dată ideea *sistemului și a normei* și, anume, a sistemului limbii văzut ca sistem de posibilități. Pornind de la o serie de creații ale lui Ion Barbu (deși aplicația poate fi extinsă la creatorii de literatură, în general), lingvistul demonstrează că acestea sunt posibilități ale sistemului limbii române, deși nu apar reglementate de norma acesteia. În versul „Argintul unei scule, de preț, atunci picată” (nu „atunci picate”), determinativele apărute între substantiv și adjectiv îl fac pe cel din urmă să nu mai aibă declinare, chiar dacă norma indică altceva. Aceste observații și multe altele, aplicate pe textele literare, l-au determinat pe Coșeriu să definească limbajul ca o *activitate liberă și creatoare*, a cărei singură „cauză eficientă” (în termenii lui Aristotel) este individul vorbitor, urmând o dublă finalitate, cea *expresivă* (de a se exprima pe sine) și cea *comunicativă* (de a fi înțeles de ceilalți vorbitori): „limbajul este comunicare, însă trebuie să facem deosebirea [...] între comunicarea cu *cineva* și comunicarea *despre ceva*” (Coșeriu 2002: 19).

Format ca lingvist și filosof al limbajului în perioada poststructuralistă, Eugeniu Coșeriu răstoarnă principiile structuralismului, intuind și, ulterior, definind cu multă

* Universitatea de Stat „Alec Russo”, Bălți, str. Pușkin, nr. 48, Republica Moldova.

perspicacitate limitele concepției despre limbaj a lui Ferdinand de Saussure, dar propunând, totodată, și unele interpretări proprii acestuia.

Distincția esențială vizează dihotomia *limbă-vorbire*, în accepția lingvistului genevez, pe care Eugeniu Coșeriu le definește luând ca reper indisolubil *vorbirea*, înțelesă ca „măsură a tuturor manifestărilor de limbaj”, urmând ca «limba» (înțelesă de Saussure ca *sistem*) să fie găsită tot în «vorbire», pentru că, în timp ce limba e în întregime conținută în vorbire, vorbirea nu e în întregime conținută în limbă. Argumentele lui Coșeriu țin de faptul că noi „nu vorbim numai cu limba, cu sistemul lingvistic, ci vorbim, în afara de faptul că vorbim, și cu tot corpul, vorbim și cu toată cunoașterea lucrurilor și cu toate ideile despre lucruri și cu toate imaginile pe care le avem despre lucruri, și cu toate contextele, nu numai explicite, ci și implicite” (Coșeriu 1994: *Semantica structurală*, 98).

Ceea ce reține lingvistul de la Tübingen din concepția lui Saussure referitor la problema limbajului este *tehnica liberă a limbii funcționale*, „o noțiune destul de complicată, fiindcă înseamnă numai tehnică liberă, prin urmare nefixată, și numai a limbii funcționale, deci a unui sistem lingvistic omogen. Și acest sistem lingvistic omogen se poate studia numai din punct de vedere structural, fiindcă a studia din punct de vedere structural nu înseamnă a impune structuri limbii, ci a constata care sunt structurile efective într-o limbă” (Coșeriu 1998: 31). Astfel, lingvistul ajunge să distingă în *ceea ce e limbaj primar*, vorbire despre lume, „ceea ce depinde de o vorbire care a fost, de ceea ce se reia deja ca structurat”, adică *discursul repetat*, înțeles ca „tot ce este fixat deja sub formă de construcție”. Urmând în dezbaterile sale principiul socratic *de a spune lucrurile așa cum sunt*, Eugeniu Coșeriu își precizează ideea astfel: „Ar fi foarte greu să exemplificăm din punct de vedere structural și într-o descriere structurală exemplul *cai verzi pe pereți*, unde nu există nici *cai*, nici *verzi*, nici *pereți*” (Coșeriu 1998: 32).

Antinomică „structuralismului *static*, interesat de *sistemul* abstract și imobil, concepția lingvistică a lui Eugeniu Coșeriu este una dinamică, întemeiată pe ideea *creativității limbii*, a identității originare dintre *limbaj și poezie*, idee care apare la Benedetto Croce”, observă justificat Nicolae Saramandu (2002: 61). Plecând de la ideea creativității limbajului și încercând să împace creativitatea acestuia cu tradițiile fixate și cu normele sociale, Eugeniu Coșeriu ajunge să definească limbajul drept o *activitate (energeia)*, care se bazează pe *știința de a face (dynamis)*, *produsul (ergon)* fiind textul la nivel individual. „Momentul în care s-a creat un cuvânt, acesta este actul poetic, care, de altfel, e de la «a face», deci «când s-a făcut», nu «când s-a întrebuințat». Pe urmă îl putem întrebuința în mai multe feluri și reproduce” (Coșeriu 2002: 16), opinează lingvistul. Prin ideea de creativitate, Eugeniu Coșeriu plasează studiul limbii în sfera științelor culturii.

Dar, dacă Croce identifica *subiectul absolut* (creatorul de poezie), care este un subiect universal, lipsit de *alteritate*, cu *subiectul limbajului*, care are ca dimensiune constitutivă tocmai *alteritatea*, identificând limbajul cu poezia, Eugeniu Coșeriu nu recunoaște această identitate, motivând că „subiectul creator al limbajului este totdeauna subiect între subiecte, nu este un subiect absolut sau universal. Este un subiect între subiecte. Este un subiect care

se înțelege pe sine însuși ca subiect cu alte subiecte, ca un «eu» care recunoaște un «tu», adică un alt «eu» posibil” (Coșeriu 2002: 16). Astfel, conceptele de *creativitate* și *alteritate* se dovedesc fundamentale în cercetările coșeriene despre limbajul poetic, așa cum este și firesc într-o teorie a lingvisticii integrale. „Anume interesul pentru limbajul poetic l-a condus spre cercetarea și revelarea celor mai importante aspecte, cărora s-a consacrat ulterior, în special fundamentarea trihotomiei *limbă–sistem–normă*”, observă Elena Ungureanu (2002: 120).

Totodată, limbajul poetic, în accepție coșeriană, nu mai este *antilingvaj*, diferit de celelalte limbaje, ci cumulează funcțiile acestora, devenind un *limbaj absolut*, iar în această ipostază, ajunge să fie identificat cu poezia: „Limbajul se poate face absolut în poezie, unde limbajul nu mai este numai semnificație și desemnare, ci este și *sens*. Și atunci limbajul devine absolut, e izolat, și devine operă” (Coșeriu 2002: 21). În felul acesta, Eugeniu Coșeriu răstoarnă teoria bine încetățenită a *limbajului poetic ca deviere*, calificând, în fapt, limbajul cotidian, cel științific, drept devieri de la limbajul poetic, original, venit dintr-o istorie absolută a spiritului, „unde faptul creat este faptul original, care rămâne definitiv. Deci acolo nu se poate deosebi limbajul de poezie” (Coșeriu 2002: 17). Menținând antinomia *limbaj poetic–limbaj cotidian*, lingvistul pledează pentru calificarea limbajului cotidian, dar și a celui științific, drept „drastice reduceri funcționale ale limbajului ca atare”, în timp ce limbajul poetic ar fi „limbajul pur și simplu cu toate funcțiunile ca funcțiuni actuale” (Coșeriu 1994: *Limbajul poetic*, 153).

Părinte al „realismului lingvistic”, concept care vine să definească cel mai edificator, în accepția lui Dumitru Copceag, doctrina științifică a lingvistului de la Tübingen, Coșeriu ajunge să elucideze marea confuzie saussuriană, „distingând între ceea ce aparține planului realității limbajului și ceea ce nu are decât o existență convențională (ca procedeu metodologic) în planul cercetării acestei realități” (Copceag 2002: 100), și realizează, finalmente, o analiză de-a dreptul originală a realității limbajului, văzut ca o schimbare perpetuă: „Cuvintele se schimbă continuu: nu numai din punct de vedere fonetic, ci și din punct de vedere semantic, un cuvânt nu este niciodată același [...]. Această schimbare continuă, această năzuință neîntreruptă de creație și de re-creație, în care, ca pe niște pânze ondulate cu mii de nuanțe sau ca pe suprafața scânteietoare a mării în bătaia soarelui, în nici un moment nu se poate fixa un *sistem static concret* [subl.a.], deoarece în fiecare moment sistemul se frânge pentru a se reconstitui și pentru a se frânge din nou în momentele imediat succesive – această schimbare continuă este tocmai ceea ce numim realitatea vie a limbajului” (Coșeriu 2001: 41).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Copceag 2002 = Dumitru Copceag, „Realismul lingvistic” sau doctrina științifică a lui Eugeniu Coșeriu, în „Limba română”, nr. 10.
- Coșeriu 1994 = Eugen Coșeriu, *Prelegeri și conferințe (1992–1993)*, Iași [Supliment la „Anuar de lingvistică și istorie literară, t. XXXIII/1992–1993].
- Coșeriu 1998 = Eugeniu Coșeriu, *Concepția mea despre limbaj și lingvistică și receptarea ei în diferite țări din lume*, în „Revistă de lingvistică și știință literară”, nr. 5, p. 31.
- Coșeriu 2001 = *Creația metaforică în limbaj*, în „Dacoromania”, serie nouă, IV/2000–2001, p. 15–41.
- Coșeriu 2002 = Eugeniu Coșeriu, *Despre creativitate în limbă*, în „Sud-Est”, nr. 1.
- Saramandu 2002 = Nicolae Saramandu, *Eugeniu Coșeriu, teoretician al limbajului*, în „Academica”, nr. 7, p. 61.
- Spence 1960 = N.C.W. Spence, *Towards a New Synthesis in Linguistics: the Work of Eugenio Coseriu*, în „Archivum Liguisticum”, v. 12, f. 1.
- Ungureanu 2002 = Elena Ungureanu, *Eugeniu Coșeriu despre arta limbajului și limbajul artei*, în „Limba română”, nr. 10.

EUGENIO COSERIU – ABOUT THE LANGUAGE’S ART

ABSTRACT

This article underlines Coseriu’s considerations about the language’s art. It must be pointed that it’s a strong connection between language and poetry, and this relation is based on the creativity of language. The language is identified with the poetry as an absolute language. At the same time, in Coseriu’s opinion there are two concepts – *creativity* and *otherness* – which define the language.

Key-words: *Eugenio Coseriu, system, norm, language, speech, creativity.*